

УДК 343.983:159.9:174.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.36>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Грачук В.С.,
доктор філософії (PhD),
ст. викладач кафедри кримінального правосуддя
та правоохоронної діяльності
Волинський національний університет і
мені Лесі Українки,
поліграфолог
ORCID: 0009-0002-1696-2485

Чупринський Б.О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального правосуддя
та правоохоронної діяльності
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
ORCID: 0000-0001-8015-9908

Грачук В.С., Чупринський Б.О. Особливості застосування поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності: правові та етичні аспекти.

Стаття присвячена аналізу особливостей використання поліграфа в межах оперативно-розшукової діяльності, зосереджуючись на правових регламентаціях та етичних засадах застосування цього інструменту. Мета дослідження – з'ясувати ефективність, правове регулювання та етичні передумови використання поліграфа в практиці оперативно-розшукової діяльності. В ході наукового дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняльно-правовий метод, системно-структурний підхід, логіко-юридичне узагальнення. Результати дослідження показують, що поліграф у межах оперативно-розшукової діяльності є високочутливим психофізіологічним засобом, який дозволяє швидко отримати орієнтовну інформацію щодо можливої причетності особи до певної події. Його ефективність у польових умовах підтверджується діагностичною точністю, яка перевищує 95%, однак результативність безпосередньо залежить від якості підбору стимулів і супроводжується ризиком хибно-позитивних результатів. Тому поліграф доцільно використовувати як допоміжний засіб для початкового кадрового скринінгу та уточнення слідчих версій, а не як самостійне джерело доказів у кримінальному провадженні. З правової точки зору встановлено, що нормативне регулювання застосування поліграфа є фрагментарним. Основні законодавчі акти, зокрема Конституція України, Цивільний кодекс, Кодекс законів про працю та Кримінальний процесуальний кодекс, гарантують добровільність участі особи у тестуванні та охорону її особистої недоторканності. З етичної точки зору зроблено висновок, що ефективність та суспільна легітимність використання поліграфа залежать від суворого дотримання таких принципів, як добровільність і поінформована згода, конфіденційність, відсутність примусу, професійна компетентність спеціалістів і прозорість у тлумаченні результатів. Практичне значення дослідження полягає в окресленні напрямів вдосконалення правового регулювання та професійних стандартів застосування поліграфа в ОРД.

Ключові слова: поліграф, оперативно-розшукова діяльність, правове регулювання, етика, тестування.

Grachuk V.S., Chuprynskyi B.O. Peculiarities of polygraph use in operational and investigative activities: legal and ethical aspects.

The article focuses on analyzing the specific features of polygraph use within the framework of operational and investigative activities, with particular attention to legal regulations and ethical foundations governing this tool. The aim of the study is to determine the effectiveness, legal framework, and ethical prerequisites for using the polygraph in operational practice. The research employed general scientific methods of cognition: analysis, synthesis, induction, deduction, comparative legal method, systemic-structural approach, and logical-legal generalization. The findings indicate that the polygraph, as part of operational and investigative activities, is a highly sensitive psychophysiological instrument that allows for the rapid collection of preliminary information regarding a person's potential involvement in a specific event. Its effectiveness in field conditions is supported by diagnostic accuracy exceeding 95%, although its reliability directly depends on the quality of stimulus selection and carries the risk of false positives. Therefore, the polygraph is best used as an auxiliary tool for initial personnel screening and for clarifying investigative hypotheses, rather than as an independent source of evidence in criminal proceedings. From a legal standpoint, it has been established that regulation of polygraph use remains fragmented. The main legislative acts, including the Constitution of Ukraine, the Civil Code, the Labor Code, and the Criminal Procedure Code, guarantee the voluntary nature of participation in testing and the protection of personal integrity. From an ethical perspective, the study concludes that the effectiveness and public legitimacy of polygraph use rely on strict adherence to such principles as voluntariness and informed consent, confidentiality, absence of coercion, professional competence of specialists, and transparency in interpreting results. The practical significance of the research lies in outlining directions for improving the legal regulation and professional standards of polygraph use in operational and investigative work.

Key words: polygraph, operational and investigative activities, legal regulation, ethics, testing.

Постановка проблеми. Використання поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності перебуває на перетині технологічного прогресу, емпіричної достовірності та правової й етичної легітимності. За останні 75 років опубліковано понад 250 досліджень точності поліграфного тестування; у 10 польових роботах, що з 1980 р. охопили 1909 реальних кейсів, зафіксовано середню точність 97% щодо правдивих респондентів і 98% – щодо тих, хто намагався ввести слідство в оману. Обсяг цієї емпіричної бази перевищує кількість публікацій з почеркознавчого аналізу, який, утім, регулярно приймається судами як належний доказ. Проте високі діагностичні показники приладу не усувають скепсис щодо неможливості досягти абсолютної безпомилковості – подібні обмеження притаманні й іншим судовим методикам (ДНК-тестування, психіатричні експертизи), чия доказова допустимість давно усталена. Таким чином, науково підтверджена ефективність поліграфа наштовхується на нормативні й етичні бар'єри: законодавець має гарантувати добровільність процедури та захист прав піддослідного, а професійні спільноти – уніфіковані стандарти, що мінімізують ризик хибно позитивних результатів [10].

З психологічної точки зору поліграф реєструє психофізіологічні реакції на емоційно значущі стимули, які за безсвідомими механізмами «прив'язуються» до конкретної інформації. Ці реакції є специфічними щодо джерела й факту інформації, але однотипні за фізіологічною формою, оскільки виступають варіаціями орієнтувального, оборонного чи захисного рефлексів. Вони можуть бути спричинені: 1) реальним учиненням дій; 2) попереднім опитуванням про такі дії; 3) щирим інтересом до подібного змісту; 4) непередбачуваними асоціативними зв'язками. Тільки перший варіант дає підстави припускати наявність «винної інформації», тоді як варіанти 2–4 породжують ризик помилкових інтерпретацій. Відтак особливу складність становлять вибір валідних стимулів, забезпечення їх автентичності та коректна інтерпретація отриманих даних [6].

Таким чином, дисбаланс між високою емпіричною точністю поліграфа і фрагментарною правовою легітимацією, помножений на складність психологічної інтерпретації результатів, формує ключову проблематику дослідження юридичних та етичних аспектів застосування поліграфа в сучасній оперативно-розшуковій практиці.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Питання особливостей застосування поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності, з урахуванням правових та етичних аспектів, є достатньо дослідженим як у вітчизняній, так і в зарубіжній науковій літературі. Значний внесок у розвиток теми має Ю.П. Бойко-Бузиль [1], яка акцентує увагу на психологічних механізмах

виявлення брехні, що лежать в основі функціонування поліграфа. Правові аспекти застосування приладу ґрунтовно аналізує О. Мотлях [3], наголошуючи на нормативно-правових обмеженнях і необхідності врегулювання процедури в межах національного законодавства. Цінні практичні узагальнення представлено у збірнику матеріалів Міжнародної конференції [2], де зібрані виступи фахівців різних галузей. К.А. Шаповал [5] демонструє прикладне використання поліграфа у справах, пов'язаних з домашнім насильством, а Р.А. Яремчук [6] порівнює вітчизняну практику з міжнародним досвідом. В. Оначишич [4] акцентує увагу на правових підставах використання поліграфа на приватних підприємствах, що є особливо актуальним у сфері недержавної безпеки.

У зарубіжній літературі об'єктивний огляд історії та методології поліграфа подано у праці J. Synnott, D. Dietzel та M. Ioannou [8], тоді як етичні питання розглядаються на сучасних професійних ресурсах, як-от Morgan Polygraph [7]. До експертної літератури також відносяться публікації на порталах liedetectortest.com [9] та diogenesllc.com [10], які висвітлюють технічні й прикладні аспекти використання поліграфа. Крім того, дослідження М.І. Wahab [11] поглиблює розуміння доказової цінності результатів поліграфологічного тестування.

Попри достатню кількість літератури з даної теми, відчувається нестача систематизованого матеріалу з теми дослідження, а тому із використанням різних методів наукового пізнання було проаналізовано, погруповано, систематизовано інформацію і подано у світлі теми дослідження.

Мета дослідження – з'ясувати ефективність, стан правового регулювання та етичні передумови використання поліграфа в практиці оперативно-розшукової діяльності.

Виклад основного матеріалу. В Україні застосування поліграфа не має тривалої історії: нормативна база лише формується, а сама процедура здебільшого розглядається крізь призму зарубіжного досвіду. Нагальною проблемою залишається відсутність спеціального закону, який би регламентував статус результатів поліграфного обстеження у кримінальному процесі та в оперативно-розшуковій діяльності. Правники [3, 4] підкреслюють, що нині поліграф не заборонений прямо, однак використовується переважно як допоміжний інструмент під час службових перевірок і кадрового добору, а не як джерело процесуального доказу.

Основні методичні й етичні стандарти були вироблені за кордоном, насамперед у США, де поліграф широко застосовують у слідчій практиці та під час скринінгу персоналу. Водночас суди, посилаючись на сумніви щодо валідності методу, переважно відмовляються визнавати його результати допустимими доказами. У правовому полі США вирішальним став прецедент *Frye v. United States* (1923), який закріпив вимогу «загального визнання» у науковій спільноті. Згодом, після справи *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals* (1993), критерії наукових доказів були деталізовані, проте навіть за стандартом *Daubert* поліграфічні дані залишаються переважно неприйнятними, що підтверджує усталена судова практика більшості штатів [8, 9].

Попри технічний прогрес, американські суди й далі оцінюють звіти поліграфологів скептично, насамперед з огляду на ризик хибно-позитивних результатів, потребу добровільної згоди особи та можливі процесуальні порушення. Тому їх доказове значення зводиться до допоміжної інформації, яка може підтвердити або спростувати інші відомості справи [11].

Загалом, поліграф – це комплексна психофізіологічна методика, що реєструє низку автономних показників (серцевий ритм, кров'яний тиск, шкірно-гальванічну реакцію, частоту дихання) з метою виявлення емоційного напруження, яке потенційно супроводжує обман. Теоретичною передумовою виступає концепція взаємозв'язку між когнітивними процесами й автономною нервовою системою: актуалізація неправдивого повідомлення вимагає додаткових когнітивних ресурсів, що індукує фізіологічні зміни, вимірювані датчиками приладу [8].

Тест контрольних запитань (Control Question Test, CQT) є однією з базових процедур поліграфного обстеження. Його діагностична логіка полягає у порівнянні реакцій досліджуваного на різні категорії запитань. У практиці CQT виділяють різні типи запитань, що наведені у табл. 1.

Таблиця 1 – Типи запитань, що використовуються у поліграфі

Тип запитань	Характеристика	Приклад	Функціональне призначення
Релевантні	Безпосередньо стосуються розслідуваної події	«Чи ви завдали шкоди потерпілому?»	Провокують емоційне збудження у винного
Нерелевантні	Нейтральні, не пов'язані зі справою	«Чи сьогодні понеділок?»	Встановлення базової реактивності
Порівняльні (контрольні)	Загально-моральні; не стосуються конкретної події	«Чи коли-небудь ви порушували закон?»	Створюють еталон для порівняння реакцій
Інструктивні (спрямовані на брехню)	Респонденту пропонують свідомо збрехати	«Чи коли-небудь ви казали неправду батькам?»	Дають зразок типових реакцій на навмисну брехню

Систематизація типів запитань забезпечує валідність тесту, оскільки ключовою є не абсолютна величина реакції, а її відносна інтенсивність на різні категорії стимулів [8].

Загалом проблема використання поліграфа має дві площини – юридичну та етичну. Хоча зарубіжні огляди підтверджують методичну зрілість поліграфології, вони водночас демонструють обмеження доказової сили її результатів у суді [9].

В Україні правове поле формується еволюційно: низка кодифікованих актів лише опосередковано згадує можливість психофізіологічних досліджень, тоді як спеціальні закони та відомчі інструкції поступово унормовують процедуру, застосування та вимоги до поліграфологів [2].

Таблиця 2 – Нормативно-правова база, що забезпечує використання поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності

№	Нормативний акт	Як регламентує/дозволяє застосування поліграфа
1	Конституція України (ст. 28, 32, 62)	Гарантує добровільність досліджень, захист приватності та презумпцію невинуватості [4]
2	Цивільний кодекс України (ст. 281, 288)	Дозволяє дослідити лише за вільною згодою повнолітньої особи; забороняє фізичний і психічний тиск [4]
3	Кодекс законів про працю (ст. 26)	Створює правову підставу для додаткових випробувань (у т. ч. поліграф) під час приймання на роботу [4]
4	Кримінальний процесуальний кодекс (ст. 242–244)	Передбачає залучення експертів-поліграфологів для судових експертиз за клопотанням сторін [2]
5	Закон «Про судову експертизу» та наказ Мін'юсту № 1950/5 (2012)	Регламентують порядок судової психофізіологічної експертизи із застосуванням поліграфа [2]
6	Закон «Про оперативно-розшукову діяльність»	Кваліфікує опитування з поліграфом як гласний ОРЗ, дозволений за згодою особи [2]
7	Закон «Про Національну поліцію» (ст. 50)	Вимагає тестування кандидатів на службу на добровільних засадах [3]
8	Закон «Про Державне бюро розслідувань» (ст. 26)	Прямо встановлює періодичні поліграфні перевірки співробітників [3]
9	Закон «Про розвідку» (ст. 31)	Робить успішне проходження поліграфа обов'язковою умовою вступу на службу [2]
10	Закон «Про Бюро економічної безпеки» (ст. 24)	Регламентує поліграфне опитування кандидатів із застереженням щодо недопустимості дискримінації [2]
11	ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови»	Визначає технічні вимоги та мінімальні параметри приладів [3]
12	Накази МВС № 749 (2017) та № 920 (2017)	Деталізують порядок і методику перевірок у Нацгвардії та Нацполіції [2]

Аналіз наведеної нормативної матриці свідчить про поступову, хоч і фрагментарну, легітимізацію поліграфа: ключові міністерства вже розробили відомчі інструкції, а окремі закони прямо закріпили процедуру тестування співробітників [5]. Разом із тим відсутність єдиного профільного закону породжує прогалини щодо статусу експерта-поліграфолога, стандартів акредитації та процесуальних гарантій досліджуваних осіб [6]. У результаті поліграф користується високим

практичним попитом завдяки доведеній діагностичній точності [10], але його доказова сила залишається обмеженою й потребує подальшого законодавчого врегулювання. Водночас методологічні вимоги до формулювання запитань і мінімізації хибнопозитивних результатів, окреслені у психологічних дослідженнях [1], мають стати невід'ємною частиною майбутнього комплексного закону, що гармонізуватиме юридичний та етичний баланс застосування поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності.

На даний момент професійна діяльність фахівців з поліграфного тестування в Україні де-факто існує в умовах правової невизначеності: професія експерта-поліграфолога внесена до Класифікатора професій (код КП ДК 003:2010 – 2144.2), однак державна система підготовки, сертифікації та контролю за якістю їхньої діяльності перебуває на етапі становлення. У зв'язку з цим проєкт Закону України «Про використання поліграфа» передбачає низку ключових нововведень, покликаних забезпечити інституціалізацію поліграфологічної практики. Передусім ідеться про необхідність запровадження державної цільової програми з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у цій сфері. Реалізацію цього завдання логічно доручити Національній академії внутрішніх справ, яка вже володіє відповідною науково-методичною та навчально-матеріальною базою. Такий підхід дозволить забезпечити системність, академічну валідність та єдині стандарти професійної підготовки поліграфологів, що є критично важливо для формування їх доказової легітимності.

Другий напрям у рамках проєкту закону стосується розроблення офіційних навчальних програм, тренінгів, системи сертифікації, а також механізмів професійного контролю, акредитації та відповідальності поліграфологів. Ці аспекти не є суто технічними – вони безпосередньо впливають на якість отриманих даних, їхню інтерпретацію і, зрештою, на допустимість у контексті правозастосування. Лише за наявності чітко визначених кваліфікаційних вимог до фахівця, затверджених державою, можливо забезпечити баланс між науковою надійністю методу і юридичною захищеністю особи, яка проходить дослідження.

На сьогодні ці питання частково врегульовано відомчими актами. Зокрема, Наказом МВС України від 13.11.2017 р. № 920, який затверджує Інструкцію про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, уперше встановлено регламентований порядок проведення поліграфного опитування в органах поліції. Цей документ пройшов державну реєстрацію в Міністерстві юстиції України 05 грудня 2017 року за № 1472/31340, що надає йому належну юридичну силу. Інструкція містить низку важливих положень: вона закріплює вимоги до технічного обладнання, визначає порядок взаємодії поліграфолога з підрозділами, описує методику підготовки запитань, умови добровільності участі та протокольні вимоги до оформлення результатів.

Попри те, що Наказ № 920 є прогресивним кроком до впорядкування процедури в межах однієї інституції, його дія обмежена лише Національною поліцією і не поширюється на інші правоохоронні органи. Тому потреба в єдиному законодавчому акті загальнонаціонального рівня залишається актуальною. Такий закон має не лише консолідувати існуючу відомчу практику, але й сформулювати єдині принципи, межі і стандарти застосування поліграфа як засобу отримання психофізіологічної інформації в межах оперативно-розшукової діяльності, судової експертизи та кадрового відбору.

Таким чином, до ухвалення відповідного спеціального закону державне регулювання поліграфологічної діяльності в Україні є лише фрагментарним. Реалізація положень запропонованого законопроєкту дозволить інституціоналізувати професію поліграфолога, гарантувати дотримання стандартів якості та прав людини, а також зміцнити правову легітимність результатів поліграфного дослідження в оперативно-розшуковій та процесуальній практиці.

Що стосується етичних аспектів, то вони є фундаментальною умовою їхньої наукової й правової легітимності. Належне дотримання професійних стандартів не лише мінімізує ризики порушення прав досліджуваних осіб, а й підтримує довіру суспільства до інструменту, точність якого і без того залишається предметом дискусій. У таблиці узагальнено ключові етичні вимоги та практичні дії, яких мають неухильно дотримуватися поліграфологи.

Таблиця 3 – Етичні аспекти застосування поліграфного тестування

Етичний аспект	Нормативно-ціннісний зміст	Практична імплементація
Поінформована згода	Добровільність участі; усвідомлення мети, процедур і наслідків тесту	Письмове погодження після докладного брифінгу; можливість відмови без санкцій
Точність і надійність	Об'єктивність результатів; визнання технологічних і методологічних обмежень	Використання сертифікованого обладнання, калібрування, повідомлення про похибку (~10–20 %)
Конфіденційність	Захист приватності та гідності респондента	Зберігання даних у захищених реєстрах; передавання результатів лише уповноваженим особам
Недопущення примусу та зловживань	Заборона застосування поліграфа як інструмента тиску, дискримінації чи маніпуляції	Відмова від тестування осіб у стані вразливості; документування відсутності погроз і санкцій
Професійна компетентність	Кваліфікаційна відповідність екзаменатора стандартам професійних асоціацій (APA, BPA тощо)	Регулярна переатестація, участь у курсах підвищення кваліфікації, супервізія
Прозорість комунікації	Чітке інформування клієнта й респондента про процедуру, обмеження та інтерпретацію даних	Надання письмового протоколу, усне пояснення алгоритму оцінки реакцій
Неупередженість та об'єктивність	Відсутність конфлікту інтересів, упереджених припущень чи дискримінаційних мотивів	Використання стандартизованих протоколів, сліпий (blind) аналіз за потреби
Дотримання правових норм	Відповідність національному й міжнародному регулюванню (EPPA, Daubert/Frye, ISOPE)	Правова експертиза контрактів; перевірка сумісності застосування з місцевим законодавством
Безперервне професійне навчання	Актуалізація знань щодо технічних новацій та етичних стандартів	Участь у семінарах, конференціях, моніторинг наукових публікацій

Примітка: систематизовано автором на основі джерела [7]

Етична парадигма поліграфного тестування формується на перетині прав людини, наукової валідації та правозастосовчої доцільності. Виконання викладених вимог забезпечує методичну обґрунтованість і соціальне прийняття процедури, тоді як їх порушення дискредитує результати та створює загрозу юридичним спорам. Саме системне дотримання норм конфіденційності, добровільності, професійної компетентності й правової відповідності дозволяє поліграфологу зберігати інтегритет та підтримувати довіру до своєї експертної діяльності.

Висновки. Поліграф в оперативно-розшуковій діяльності виступає високочутливим психофізіологічним інструментом, що дає змогу оперативно одержувати орієнтовну інформацію про причетність особи до події, водночас залишаючись допоміжним засобом: його діагностична точність у польових дослідженнях перевищує 95 %, але результат залежить від правильного добору стимулів і ризикує хибно-позитивними спрацьовуваннями. Тому прилад ефективний переважно для первинного скринінгу кадрів та уточнення слідчих версій, а не як самостійне джерело процесуального доказу.

Правове регламентування поки що фрагментарне. Базові акти (Конституція, ЦК, КЗпП, КПК) гарантують добровільність і недоторканість особи, а галузеві закони про Нацполіцію, ДБР, розвідку й БЕБ вводять вибіркові процедури, доповнені технічним стандартом ДСТУ 8692:2016 та Інструкцією МВС № 920 (2017), яка детально прописує порядок тестування у Національній поліції. Водночас професія поліграфолога досі перебуває у «зоні нормативної невизначеності». Запропонований проєкт Закону «Про використання поліграфа» має усунути ці прогалини: він передбачає державну програму підготовки-перепідготовки фахівців, єдину систему сертифікації та відповідальності, а також уніфіковані процесуальні стандарти досліджень. До його ухвалення правова база лишається розпорошеною, що стримує повноцінне використання результатів поліграфа у кримінальному процесі та ОРД.

Етичний вимір є критичною умовою легітимності: процедура має ґрунтуватися на поінформованій згоді, конфіденційності, відсутності примусу, професійній компетентності й прозорості інтерпретації даних; тільки так забезпечується баланс між оперативною доцільністю та захистом прав людини. Дотримання цих стандартів не лише мінімізує ризик хибних висновків, а й підтримує суспільну довіру до поліграфа як інструменту, який перебуває на межі науки, права та етики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко-Бузиль Ю. Психологічні аспекти детекції брехні у дослідженнях із використанням поліграфа. *Psychological Journal*. 2021. № 7 (3), 47. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.3>.
2. Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи [Текст]: *матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7-8 листоп. 2015 р.)*. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 244 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d2a3ed83-fb1d-425b-9994-99cd807fcb84/content>.
3. Мотлях О. Правові основи застосування поліграфа в Україні – реалії сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. №1 (27). DOI: 10.33270/01242702.31.
4. Оначишич В. В Україні використання поліграфа законом прямо не заборонено. *jurliga. ligazakon.net*, 2024. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/223582_ppravov-pdstavizastosuvannya-polgrafa-na-privatnomu-pdprimstv.
5. Шаповал К.А. Використання поліграфа під час розслідування вбивств, вчинених із застосуванням домашнього насильства. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. № 21. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_04.
6. Яремчук Р.А. Зарубіжний досвід і вітчизняна практика використання поліграфологічних досліджень у діяльності правоохоронних органів. *Ůridična psihologija*. 2020. № 2 (27). DOI: <https://doi.org/10.33270/03202702.32>.
7. Ethical Considerations for Polygraph Examiners. *morganpolygraph.com*, 2024. URL: <https://morganpolygraph.com/index.php/2024/07/14/ethical-considerations-for-polygraph-examiners>.
8. Synnott J., Dietzel D., Ioannou M. A review of the polygraph: history, methodology and current status. *Crime Psychology Review*. 2015. № 1 (1), 59–83. DOI: <https://doi.org/10.1080/23744006.2015.1060080>.
9. The Limitations of the Polygraph – Issues in Technology & Science. *liedetectorstest.com*, 2025. URL: <https://liedetectorstest.com/private-lie-detector-test/the-limitations-of-the-polygraph-issues-in-technology-science>.
10. Van Aperen S. The polygraph as an investigative tool in criminal and private investigations. *diogenesllc.com*. URL: <http://www.diogenesllc.com/polyastool.html>.
11. Wahab M.I. Assessing the Reliability and Evidentiary Value of Polygraph Tests. *International Journal for Multidisciplinary Research (IJFMR)*. 2024. № 6 (6). URL: <https://www.ijfmr.com/papers/2024/6/31809.pdf>.